

de Jan van Dijk

december 2025

in dit nummer:

Leermeester Jan van Dijk door Kees van Hage.

Herinneringen aan mijn leermeester door Paul van Gulick.

Over een uitgesteld biertje door Jo Sporck.

Herinneringen aan Jan van Dijk door Henk Stoop.

Aforismen en haiku's van Jan van Dijk.

DRIE WENSEN

Haiku

GOEDE REIS

GEZOND GESLAPEN?
TREK DAN MAAR AAN JE SCHOENEN
EN VERVOLG JE WEG!

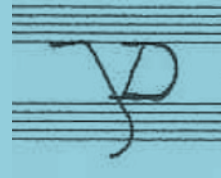
GOEDEN DAG

LEKKER ONTBETEN?
VERGEET VOOR STRAKS JE BEURS NIET:
WIE REIST MOET ETEN!

GOEDEN NACHT

VANAVOND EEN BED
OM AANGENAAM TE RUSTEN
VAN GENOTEN PRET.

©Jan van Dijk juli 2010

Beste lezer,

Met dit digitale tijdschrift beoogt de Stichting Jan van Dijk-Muziekwerken een bijdrage te leveren aan het levend houden van de (muzikale) nalatenschap van Jan van Dijk. U kunt verwachten dat wij u inzicht geven in zijn opvattingen en denkwijzen, in achtergronden bij zijn composities en in opvattingen van anderen over zijn muziekwerken. Uiteraard besteden wij ook aandacht aan uitvoeringen van zijn werk in het hier en nu. (www.janvandijk.net)

In dit nummer treft U een artikel aan, geschreven door Kees van Hage. Hij vertelt over de herinneringen aan zijn oud-leraar Jan van Dijk en diens muziek. Kees studeerde aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag.

Jo Sporck, Henk Stoop en Paul van Gulick studeerden aan het Brabants Conservatorium in Tilburg. In een drietal artikelen halen zij herinneringen op aan hun vroegere leraar Jan van Dijk.

U kunt ook bijdragen aan het levend houden van de nalatenschap van Jan van Dijk. Als u iemand kent die (zelf of bv. voor een ensemble of orkest) op zoek is naar (nieuw) repertoire kunt u hem/haar wijzen op de muziekwerken van Jan van Dijk die te verkrijgen zijn bij de Stichting Jan van Dijk-Muziekwerken (voor de praktische kant hiervan zie hieronder) en op de site van IMSLP.

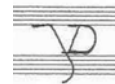
De Stichting is erg benieuwd naar uw reacties op het tijdschrift. Heeft u op- of aanmerkingen, vragen, kanttekeningen of aanmoedigingen dan ontvangen wij die graag op emailadres ij.dijk@hotmail.com.

Veel werken van Jan van Dijk zijn niet gedigitaliseerd en uitsluitend in handschrift beschikbaar. Wanneer u interesse heeft in een stuk, uitgegeven in eigen beheer (JvD), vraag dan een pagina van de partituur in handschrift aan bij onze Stichting om te beoordelen of het stuk iets voor u is. Wilt u een volledige partituur in handschrift, dan kan dit ook.

Veel plezier bij het lezen van dit negende nummer van 'de Jan van Dijk'.

Namens de Stichting Jan van Dijk-Muziekwerken,

IJsbrand van Dijk, voorzitter.

Leermeester Jan van Dijk

De eerste keer dat ik Jan van Dijk ontmoette was eind 1963, tijdens een repetitie van het pas opgerichte Haarlems Jeugdorkest. Ik sprak hem toen niet, maar speelde muziek van hem onder leiding van zijn oud-leerling André Kaart. Dat was een dirigent die vanzelfsprekend vond wat veel anderen niet vanzelfsprekend vonden en vinden: het programmeren van Nederlandse muziek. We speelden van Jan van Dijk *Prélude, Mélodie et Ronde*, op. 270 voor altsaxofoon en orkest en in een ander programma *Danssuite* voor orkest en combo, op. 317, beide met als solist Tim de Wijs, een bevriende musicus uit Gouda, die speelde op een van de componist geleende saxofoon. En in een later jaar van Jan van Dijks leraar Willem Pijper de *Zes Adagio's* en het *Pianoconcert*.

Alles aan die stukken van Jan van Dijk was klein in de zin van beknopt, aforistisch. Ze telden niet meer minuten en instrumenten dan nodig. Later zou ik de première spelen van zijn *Concerto*, op. 313 voor trombone en wat hij “het kleinst mogelijke strijkorkest” noemde: één viool en één cello. Nog weer later speelde ik van hem de pianosuite *Le dernier jour*, op. 1064 met een deeltje *Adagio agitato* van amper twee maten. Maar aan Jan van Dijk zelf was alles groot. Zijn gestalte, zijn passen, zijn gebaren, zijn stem en – heel ongewoon in 1963 – zijn baard. Zo’n baard kende ik van foto’s van Johannes Brahms, maar de enige levende baarddrager die ik kende was Sinterklaas. Er waren wel dragers van een snor, in een vaste combinatie met een vlinderdas en een pochet, maar die kwamen van een andere planeet. Opvallend was het gemak waarmee Jan van Dijk zich onder de mensen bewoog, anders dan andere componisten die ik kende. Gemakkelijk in de goede zin van het woord was ook zijn muziek, schijnbaar voor de hand liggend, alsof je die al eens eerder gehoord had, maar wel met onverwachte zijsprongetjes. Van het saxofoonstuk kan ik na meer dan zestig jaar het thema nog nazingen, niet omdat mijn geheugen zo geweldig is, maar omdat de componist blijkbaar beklijvende melodieën kon schrijven.

In 1968 ging ik naar het Koninklijk Conservatorium om schoolmuziek te studeren bij Sipke de Jong en trombone bij Anne Bijlsma sr. En bij Jan van Dijk analyse, een bijvák, maar geen bijzáák. Omdat ik van thuis eerst een “echt” beroep had moeten leren en niet dat van mijn keuze, was ik enorm gemotiveerd om bij Jan van Dijk te beginnen. Zijn leskamer was een zolderkamer in de remonstrantse kerk, een van de verspreide localiteiten van het conservatorium. We moesten een hoge, smalle trap op naar de meester en heel symbolisch zaten we in de pastorie van de kerk met als leraar een domineeszoon. De leskamer beschikte over geen enkele van de tegenwoordig onmisbare technische hulpmiddelen. Een platenspelertje, dat was het wel. Fotokopieerapparaten werden pas jaren later gemeengoed. Partituren moest je lenen of kopen, of overschrijven, een corvee, maar wel goed om een stuk beter te leren kennen, zoals Van Dijks leermeester Willem Pijper al zei. De piano was een slanke,

grijsgroen geanodiseerde aluminium vleugel met een klep van blank hout. Hij stond er omdat een gewone vleugel de trap niet op kon, maar dit instrument paste bij Jan van Dijk, als beknopte versie van een loodzware, zwarte concertvleugel. Wanneer we met het klasje, waar ook Ton van der Valk deel van uitmaakte, niet voor het schoolbord met de voorgeschilderde notenbalken zaten, groepeerden we ons rond die vleugel, zoals op die prachtige historische zwart-witfoto's van compositieklasjes.

Jan van Dijk vertelde ons dat alle (klassieke) muziek uiteindelijk te herleiden was tot een van de drie “grote ruimtescheppers” Bach, Wagner en Debussy. Waarschijnlijk vertegenwoordigden die zoiets als de strenge vorm, de chromatiek en de vrije vorm, maar jammer genoeg kan ik me niet herinneren hoe hij dat onderbouwde. Ik weet wel dat we alleen muziek analyseerden uit de klassieke Duits-Oostenrijkse traditie. Dat waren allereerst uit Bachs *Wohltemperierte Klavier* preludia en vooral fuga's, die Jan van Dijk “foega's” noemde met een Latijnse “oe”, maar een raspende Hollandse “g”. Daarnaast pianosonates van Haydn en Schumanns *Kinderszenen*, waaronder *Der Dichter spricht*. Een trek aan de sigaret en dan, met een soort plechtige vertrouwelijkheid, alsof de gewaardeerde collega Robert Schumann hem deze drukproef ter beoordeling had gegeven: ‘Laten we eens horen wat de dichter te zeggen heeft.’

Het huiswerk: op een foliovel moesten we verticaal de parameters melodie, ritme, timbre en harmonie uitzetten (misschien meer, maar dan laat mijn geheugen me in de steek) en horizontaal een tijdlijn. Vervolgens moesten we samenhangende fragmenten afbakenen van een aantal maten, vaak een veelvoud van vier, en per fragment en parameter noteren wat er gebeurde. “Componentenanalyse” heette dat, hoorde ik later. Pas helemaal aan het eind kwamen de conclusies. Dat lijkt vanzelfsprekend, maar sommige anderen lezen een partituur met een vooringenomen blik, breken zich het hoofd over de vraag of de sonatevorm wel klopt, of weten als bijvoorbeeld Heinrich Schenker al bij voorbaat wat ze zullen vinden.

Bij het analyseren van de stukken en zeker bij het beoordelen van ons huiswerk maakte Jan van Dijks jovialiteit plaats voor strengheid. Alsof je een steentje had gehakt voor een kapelletje van een kathedraal, dat hij met zijn meetlat en winkelhaak kwam nameten. Hij was wel spraakzaam, maar niet altijd wanneer je dat zou verwachten. We mochten een keer een stuk meenemen dat we onder handen hadden om het onder zijn leiding aan de piano te analyseren. Ik kwam met het *Concertino d'hiver* voor trombone en strijkorkest van Darius Milhaud. Jan van Dijk kende het stuk niet, maar wees al na even heen en weer bladeren op de verwantschap van de hoekdelen, waar soms alleen de voortekens het verschil maakten. Hij kwam ook met de anecdoten dat je “mi-jo” moest zeggen en niet “mi-lo”, want de vrouw van de componist wilde niet “de Venus van Milhaud” heten, maar niet met de veel interessantere mededeling dat hij ooit les had overwogen bij die componist. Er zijn nu eenmaal dingen die privé moeten blijven. Achteraf hoor ik wel overeenkomsten tussen dat *Concertino d'hiver*, op. 327 (1953) van Milhaud en een stuk als de *Sinfonietta nr. 3*, op. 239 (1956) van Jan van Dijk in de syncopische ritmen, de bitonaliteit, de beknoptheid en het luchtige karakter, maar ik vind het stuk van de beroemdste van de twee niet per se het beste.

Een andere algemene uitspraak van Jan van Dijk bij de lessen analyse was: zitten er in een stuk te veel nieuwe elementen, dan wordt het onbegrijpelijk; heeft het te weinig nieuwe elementen, dan wordt het saai. Ook dat lijkt het intrappen van een open deur, maar zo open stond die deur niet overal. Ik had op een andere verre zolderkamer ook lessen analyse van Reinbert de Leeuw, liever gezegd bevlogen monologen over zijn favoriete componisten, onder wie (de late) Liszt, Satie, Ives, Messiaen en Stockhausen. Maar bij twee van die componisten haakte ik af: bij Satie, omdat er in zijn pianostukjes te weinig gebeurde, en bij Stockhausen, in wiens stukken massa's uiterst gedetailleerde en gedetermineerde dingen gebeurden, waarvan je veel echt niet hoorde.

Los van de muziek had het optreden van Jan van Dijk opvallende kanten. Liep je met hem over straat, grote passen, baard, dan was het al gauw een soort re-enacting van een demonstratie rond 1900 met iemand als Domela Nieuwenhuis aan het hoofd. Wat ontbrak waren het spandoek en de stoet geknechte arbeiders. Wat nooit ontbrak was de humor, zeker niet na een bezoek aan de door de oude arbeidersbeweging zo verfoeide kroeg. Wat Jan van Dijk verbond met die oude sociaaldemocraten was de "volksverheffing", het leveren van goede muziek, vooral aan amateurs. "Volksverheffing" is een woord dat tegenwoordig misschien nog een vermoeide glimlach wekt, maar dat gezien de muzikale kaalslag brandend actueel is. Opvallend was ook de baard. Er kwamen eind jaren zestig opeens meer baarddragers, vooral in hippiekringen. Daarna raakte de baard jarenlang uit de mode, maar niet bij Jan van Dijk en een bovengemiddeld aantal leerlingen van hem, onder wie ikzelf. Wij hielden vol, tot hij weer in de mode kwam, zelfs aan de Zuidas als aarzelbaard van drie dagen. Jan van Dijk vertelde ons een keer over zijn buitenlandse reizen per fiets – niet te voet, want dan veranderde het perspectief voor hem te langzaam. Wat hij er niet bij vertelde, omdat het blijkbaar heel gewoon was: hij deed dat op een ouderwets-degelijk, Hollands herenrijwiel. Opvallend was de choreografie van zijn manier van roken. Uit het pakje *Mantano*, dat op de piano lag om de partituur open te houden, namen de rechterwijsvinger en -middelvinger een sigaret en vervolgens werd de duim onder de oorlel geplaatst. Met de brandende sigaret in de mond boog het hoofd 30 graden voorover, het voorhoofd werd gefronst en de door de nicotine al wat gele baard viel op de borst. Vervolgens beschreef de rechteronderarm een boog van 90 graden naar buiten, het hoofd ging 10 graden naar de nek, de baard wees naar voren, en uit de mond kwam een rookwolk en als die opgetrokken was een pregnante uitspraak. De gesprekken waren vaak heel informeel, tot er een vraag kwam als: 'Meneer van Dijk, vindt u ook niet dat ... ?' Een trek aan de sigaret, zie boven, en dan: 'Stellig'. Ik heb me vaak afgevraagd waar dat formele taalgebruik vandaan kwam. Van zijn vader, de predikant? Van de vrijmetselaars? Uit een behoefte om het vluchtige medium muziek gewichtiger te maken? Zijn muziek is soms leuk informeel, zoals *Trappen!* in zijn *Fietstocht op. 111* voor piano, maar vooral geslaagd vind ik de combinatie van formeel en informeel, zoals in zijn streng atonale en tegelijk lichtvoetige *6 Préludes et Cantique, op. 1137* voor piano.

Als trombonist mocht ik de première geven van zijn *Concerto, op. 313* voor trombone met viool en cello, zoals gezegd “het kleinst mogelijke strijkorkest”. Drie traploos werkende instrumenten met een schuif respectievelijk een fretloze hals, die zonder moeite microtonen kunnen spelen. Het stuk was gecomponeerd in 1961, maar nog nooit uitgevoerd. Ik was trots dat ik mocht werken met gerenommeerde musici als violist Bouw Lemkes (die met zijn vrouw Jeanne solist was geweest in het *Dubbelconcert* voor twee violen van Bohuslav Martinů bij het Nationaal Jeugdorkest, waar ik in de jaren 1960 deel van uitmaakte) en cellist René van Ast. In het Teylers Museum met het 31-toonsorgel was ik als geboren Haarlemmer geen onbekende. Toen ik nog maar net trombone studeerde aan de muziekschool Toonkunst, nodigde de vaste organist van het 31-toonsorgel, Anton de Beer, me uit om samen te spelen. Ik mocht zelf kiezen wat en het werd een arrangement van een aria van Händel. Ik vermoed dat hij wilde horen hoe een onervaren trombonist spontaan intoneerde, en dat was natuurlijk niet evenredigzwevend. Waarschijnlijk traden we op voor de organisatie met de prachtige naam *Stichting Nauwluisterendheid*. Op de titelpagina van het *Concerto* stond niet: “in 31-toonsstemming” maar heel formeel *tricesimoprimaal* (of eigenlijk *tricesimopriaal*, een hardnekkige drukfout van Donemus).

1961

Moderato

marc. e scherz.

Handwritten musical score for three staves. The top staff is in treble clef, the middle in alto clef, and the bottom in bass clef. The music is in 2/4 time and features various notes, rests, and dynamic markings like "marc. e scherz." and "ff".

D 02417

Het was enorm wennen aan dat nieuwe toonsysteem, hoewel het op een blaasinstrument met ventielen of kleppen nog veel moeilijker geweest zou zijn. Om een voorbeeld te noemen: van c naar d in het eengestreept octaaf is een grote grote secunde, dus met de verhouding 8:9 tussen de trillingsgetallen – er is ook een kleine grote secunde, met de verhouding 9:10. Op de trombone is c' in de derde positie (met de rechterhand ongeveer bij de bekerrand) en d' in de eerste positie (met de schuif ingeschoven). Die afstand, pakweg twee handbreedten, verdeel je als volgt: c–ci–cis–des–deh–d. De ci wordt genoteerd met een onaf kruis met maar één verticaal streepje en de deh met een onaffe mol: een verticaal streepje met een kort, recht haaltje. Interessant was dat de “te lage” zevende boventoon bijna perfect in het systeem paste. En ook dat de viool- en de cellopartij het bij de bekende 12 tonen per octaaf hielden, terwijl de trombone daar met 31 tonen per octaaf op een scheve schaats doorheen gleed. Het deed inderdaad denken aan schaatsen op natuurijs, aan goed opletten waar je reed en scheuren en schotsen vermijden. En ik moet bekennen dat ik zelfs tijdens de uitvoering nog veel op het oog speelde in plaats van op het oor.

Begin jaren zeventig was ik lid van het uit de elektronische studio van het Koninklijk Conservatorium voortgekomen elektro-instrumentale ensemble *Het Leven*. We hadden acht leden, onder wie de componisten Dick Raaijmakers, Gilius van Bergeijk en Victor Wentink. Jan van Dijk beschouwden we als een geestverwant, maar dan politiek, niet muzikaal. Ondanks het feit dat hij eind jaren zestig, begin jaren zeventig meedeed aan vorm- en notatie-experimenten, die naar mijn smaak geen vintage Van Dijk opleverden. Victor had het een keer met een niet zo complimenteus aanwijzend voornaamwoord en een verkleiningsuitgang over “al die stukjes”. Ik heb er nog spijt van dat ik ze niet verdedigde. Maar het loste zichzelf op: *Het Leven* met zijn marxistisch angehauchte theorieën bloedde na een paar jaar dood, terwijl “al die stukjes” zonder hooggestemde theorieën nog steeds gespeeld worden. Wij lieten wel interessante dingen horen, maar altijd met een ellenlange, bloedserieuze programmatoelichting. Die had Jan van Dijk niet nodig. Zelfs zijn twaalftoonscomposities hadden niets van de bloedige ernst en torenhoge moeilijkheidsgraad van de Tweede Weense School, laat staan van seriële composities uit de jaren veertig en vijftig.

In die tijd was op Koninklijk Conservatorium bijna alles mogelijk; niets stond onwrikbaar vast, zelfs het gebouw aan de Korte Beestenmarkt niet. De avonturen en experimenten op het conservatorium werden van buitenaf aangewakkerd door het Residentieorkest met programmeur Piet Veenstra. Nu hebben ze met Amare een nieuwe zaal, maar van de nieuwe programmering is niets meer over. En anders dan toen zijn opleidingen nu dichtgetimmerd met regels en tentamens. En de “studielast” geeft aan hoeveel tijd je “kwijt” bent aan de stof voor een tentamen. Leraren zijn “docenten” geworden, terwijl op Jan van Dijk niets zo toepasselijk was als het woord “leraar” of liever “leermeester”, want een leermeester leert je meer dan een techniek of een hoeveelheid stof, die vormt je.

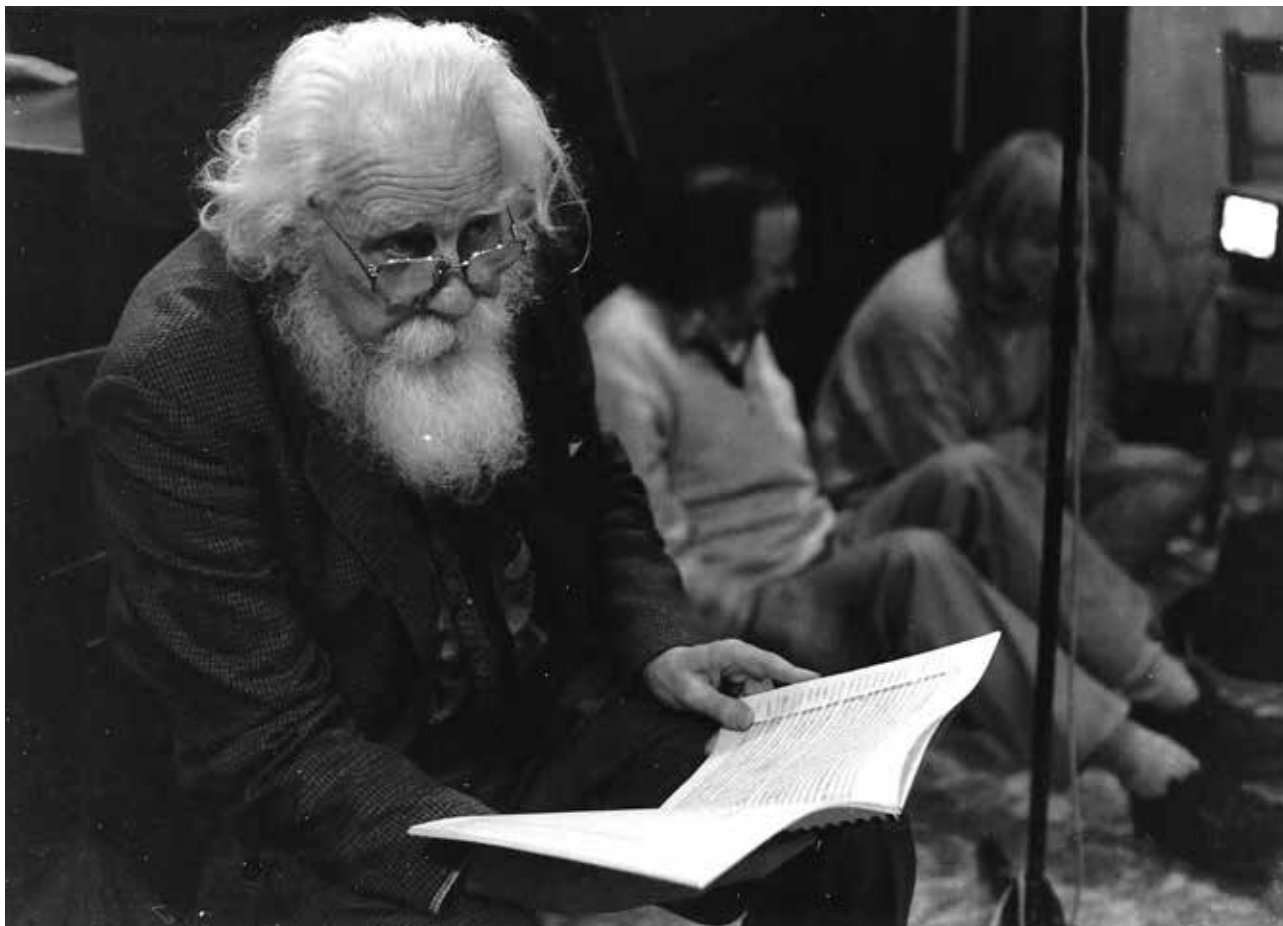
En tot de belangrijkste, maar niet uitsluitend muzikale dingen die ik van deze leermeester geleerd heb behoren twee uiterst simpele motto's, die ik toe zal lichten. In het park bij de Amsterdamse wijk waar ik woon is een paar keer per jaar een popfestival

met tienduizenden bezoekers. Dat betekent een weekendlang één dynamiek: oerend hard, één maatsoort: vierkwarts, één tempo: dat van de geforceerde militaire mars, één taal: Dunglish, en met tussen de nummers door het gebrul van de man aan de knoppen. Ik zou kunnen denken: wat een armoe, er is – om met Willem Breuker te spreken – toch wel mooiere mensenmuziek. In plaats daarvan houd ik mezelf een motto voor van Jan van Dijk: *Het is ze van harte vergund* – waarbij *vergund* nog net iets mooier is dan *gegund*. Want zij willen decibels voor hun honderd euro, hun muzikale voorkeuren kan ik niet veranderen, het park is toch al platgereden en -getrapt en het motto geeft tenminste gemoedsrust. Ik had het met Jan van Dijk ook wel eens over de twee soorten klassieke zangers die er zijn, elk met hun eigen publiek: de ene soort gaat uit van de tekst en wil verstaanbaar en expressief zingen; de andere soort wil onder alle omstandigheden mooie tonen produceren en behagen. In die laatste manier van zingen, waarin volgens hem “strottisch” alles klopte, waren we allebei minder geïnteresseerd, maar – en daar komt het motto weer om de hoek kijken – het was de zangers en het publiek van de “liedkunst” van harte vergund.

Het tweede motto is verwant aan het eerste, omdat ook dat iets zegt over de verhouding tot je medemensen, van wie je accepteert dat ze anders zijn dan jijzelf. Dit motto is een aforisme dat in drie woorden zegt waar Robert Schumann in zijn toch ook beknopte *Musikalische Haus- und Lebensregeln* nog vierentwintig woorden voor nodig had: *Hinter den Bergen wohnen auch Leute. Sei bescheiden! Du hast noch nichts erfunden und gedacht, was nicht andere vor dir schon gedacht und erfunden*. In 2014 promoveerde ik aan de Universiteit van Amsterdam op een proefschrift over de sjofar. Dat is de ramshoorn, een verre voorvader van mijn trombone en een centraal instrument in de Hebreeuwse Bijbel (er wordt heel wat afgeblazen op last van veldheren, profeten, koningen en God zelf) en in de synagoge (honderd signalen op Nieuwjaar en één ter afsluiting van de belangrijkste feestdag: Grote Verzoendag). Ik mocht er een lezing over houden voor het Genootschap voor de Joodse Wetenschap. Daarna vroeg iemand naar mijn achtergrond – wat nog geen enkele joodse gesprekspartner gedaan had. ‘Ik ben niet-joods en niet-gelovig,’ antwoordde ik, ‘en een aanhanger van de evolutietheorie.’ Stilte. Te gast zijn in de Amsterdamse orthodoxe hoofdsynagoge en God loochenen: zoiets als in vrijetijdskleren aanschuiven bij een galadiner, al droeg ik uit respect mijn eigen gelegenheidskeppeltje. ‘Maar,’ voegde ik eraan toe, ‘ik heb een motto overgenomen van een van mijn leermeesters, de componist Jan van Dijk, en dat luidt: *Andersdenkenden denken ook*.’ Iemand vroeg of ik dat wilde herhalen en daarna werd er druk geschreven.

Dan nog wat. Mijn vrouw, Thea van der Putten, die zang studeerde aan het Koninklijk Conservatorium, had geen les van Jan van Dijk, maar zat regelmatig met hem in de trein, hij naar Tilburg en zij naar Eindhoven. Het gesprek kwam soms op mij, die door haar katholieke ouders niet beschouwd werd als de ideale vriend. Ze hield vol, mede door de aanmoediging van Jan van Dijk. Waarvoor mijn dank, al komt die wat laat.

Noot. Over mijn leermeester Anne Bijlsma, een broeder-vrijmetselaar van Jan van Dijk, heb ik het verhaal Met bevende handen geschreven. Dat is te lezen in de verhalenbundel Enkel zingen (De Bezige Bij, 1993) en op mijn website keesvanhage.wordpress.com.

Donatie

Tot op heden hebt u 9 nummers van 'de Jan van Dijk' ontvangen. Het abonnement is gratis.

Het periodiek wordt gemaakt door vrijwilligers die hiervoor geen vergoeding wensen te ontvangen. U zult begrijpen dat er erg veel andere kosten worden gemaakt om het te (laten) produceren.

Het abonnement op 'de Jan van Dijk' blijft gratis, **maar uw donatie om de kosten te dekken en het blad te laten voortbestaan is echt heel erg welkom en eigenlijk onontbeerlijk.**

U kunt dit doen door een bedrag naar keuze te storten op
IBAN **NL86 INGB 0006180476** (BIC INGBNL2A)

t.n.v. **Stg Jan van Dijk – Muziekwerken o.v.v. 'Donatie de Jan van Dijk'.**

Wij hopen op uw ondersteuning en namens de Stichting dank ik u alvast voor uw donatie.

IJsbrand van Dijk,

Voorzitter Stichting Jan van Dijk – Muziekwerken.

Herinneringen aan een leermeester

door Paul van Gulick

Het was 1974 toen ik Jan van Dijk voor het eerst ontmoette. Ik had me aangemeld voor de hoofdvakken Piano en Schoolmuziek. Het toelatingsexamen vond plaats op het conservatorium in Tilburg waar ik me had aangemeld. Jan zat in de commissie van vijf mannen en ik was zenuwachtig omdat ik alle kaarten had gezet op het conservatorium. Als dit niet zou lukken zou ik in militaire dienst moeten en gaan bekijken wat dan te doen.

Jan had het uiterlijk van Brahms en ik vond zijn verschijning imponerend. Ook toen al streek hij met zijn hand op karakteristieke wijze door zijn baard. Het was duidelijk dat hier een man van importantie zat, die wist waar hij het over had. Ik werd toegelaten voor zowel hoofdvak Piano als voor het hoofdvak Schoolmuziek en koos ervoor om mijn aandacht vooral te richten op Schoolmuziek. Een concertpianist zou ik niet kunnen worden, dat zou ik op die leeftijd dan al moeten zijn, en bij mij thuis hadden mijn ouders het idee dat er in de muziek niks te verdienen viel. Jan adviseerde mij in het toelatingsgesprek dat je het best ervoor kon zorgen dat je inkomen verzekerd was met een reguliere baan en dat je in de tijd die je rest leuke dingen moest doen. Dat klonk mij als redelijk in de oren en ik volgde zijn advies op. De eerste jaren kregen we allerlei uiteenlopende vakken; het hoofdvak Schoolmuziek was een brede opleiding. Behalve piano, moesten we een melodie-instrument bespelen (ik koos aanvankelijk voor dwarsfluit, maar het werd uiteindelijk vedel) en naast de vakdidactische lessen kregen we theoretische vakken als harmonieleer, analyse, contrapunt en muziekgeschiedenis. Ik leerde er mijn latere levensgezel kennen, Kitty van Buul, die toevallig het achterbuurmeisje was van Jan van Dijk. Zij speelde ook piano en was op advies van Jan ook Schoolmuziek gaan studeren. Indirect heeft Jan ervoor gezorgd dat ik mijn partner leerde kennen. Na drie jaar op het conservatorium werden de theoretische vakken afgesloten. Ik was totaal geboeid door de theoretische kant van de muziek en wilde graag Hoofdvak Theorie gaan studeren. Mijn studie-/ jaargenoot en vriend Piet van den Boomen wilde dat ook gaan doen. We hadden ons vooraf gemeld bij Jan en die legde de lat meteen hoog. Als we geen 9 of 10 haalden bij de afsluitende theoretische vakken, konden we het wel vergeten. Dan was er toch geen toekomst in de theorie voor ons weggelegd. De druk zat flink op de ketel en wij waren blij dat we uiteindelijk in het vierde jaar toegelaten werden tot de studie. We moesten nog 2 jaar studeren voor Schoolmuziek en in totaal mochten we toen 8 jaar studeren aan het conservatorium. Ik koos ervoor om naast mijn studies Schoolmuziek (bij Cor de Man) en Theorie der Muziek (bij Jan van Dijk) ook Koördirectie Uitvoerend Musicus (bij Jan Boogaarts) te gaan studeren. Het was passen en meten om de roosters op elkaar aan te laten sluiten, maar het lukte om de lessen in elkaar te schuiven. De Theorieklas was klein: behalve Piet en ik, zaten Theo Pullens, Kees van Unen en Jac van Steen in de groep. Jan was een boeiende docent. Hij schudde de lesstof als het ware uit zijn mouw en wist gewoon erg veel. De analyse-opdrachten die hij ons opgaf, bezorgden ons de nodige hoofdbrekens. Met name de harmonische kennis en het inzicht van Jan waren indrukwekkend. Hij verzoon de harmonische opdrachten ter plekke en wij hadden serieus een week nodig om van het huiswerk een behoorlijke harmonische zetting te maken. Ook de contrapuntopgaven en

lessen waren van hoog niveau. Maar het indrukwekkendst waren natuurlijk de verhalen waarmee hij de lesstof lardeerde. Hij kende veel componisten uit binnen- en buitenland persoonlijk en was een inspirerend en oorspronkelijk denker. Het was ook een bijzondere en uitzonderlijke man die, als hij eenmaal aan een betoog begon, moeilijk te onderbreken was en elk gesprek tot een lezing maakte. Hij verkeerde in muzikale kringen en wist daarover te verhalen. Dit alles tot beter inzicht in stijlen en in wat componeren en musiceren in feite inhoudt. Jan leek iedereen te kennen en wist de essentie van muziek in woorden te vangen.

Jan had zijn kuren. Zo wilde hij na de lunch nogal eens graag in het buurthuis/café Jerusalem blijven plakken. Hij was verzot op slivovitsj en dat werd daar geschonken. Wij, zijn klasje theoriestudenten, stonden in de smalle gang van het oude conservatoriumgebouw op hem te wachten. En wij moesten hem zo vaak ophalen dat we op een gegeven moment voorstelden om de les in Jerusalem te hebben. Jan was daarvoor te porren en zo geschiedde voor een korte tijd.

Ondertussen moest ik voor mijn studie Koordirectie een afstudeercompositie kiezen. Mijn keuze viel op *Pros Romaious* van Jan voor orkest, koor en solist. Ik wilde dat doen als eerbetoon aan Jan van wie ik acht jaar les had gehad. Jan Boogaarts, mijn docent Directie, vond dat geen goed idee; hij vond de muziek maar niks. Misschien speelde mee dat ik uit zijn kamerkoor VEBC was gegaan, omdat ik naast mijn baan in het onderwijs ook in twee vakken eindexamen moest doen. Het waren tropenjaren voor mij. Jan Boogaarts begreep dat niet en de tegenwerking begon. Hij hielp me niet meer en deed alleen het hoogstnoodzakelijke. Maar je kunt ook eigenlijk niets anders verwachten van iemand die vindt dat de culturele neergang in de Westerse wereld is begonnen met de dood van Josquin. Hedendaagse muziek was niet echt aan hem besteed. Ik heb overigens veel geleerd van Jan Boogaarts maar deze situatie heb ik hem wel kwalijk genomen. Jan van Dijk bleef er laconiek onder toen ik het hem vertelde. Hij had zulke zaken vaker aan de hand gehad. Ik realiseerde me dat de muziekwereld niet alleen uit vrienden bestaat en dat er allerlei oorzaken voor gedrag aan te wijzen zijn. Elkaar wat gunnen is niet de sterkste kant binnen de professionele muziekwereld. Ik had weer een waardevolle les geleerd.

Mijn afstudeerscriptie ging over de 'Missa Maria Zart' van Jacob Obrecht. De wat provocerende stelling was dat uit de eerste noten van de mis, de rest als het ware voortvloeide. Jan wist me, door kritisch meelezen en -denken en door het stellen van vragen, te bewegen tot diepgaande studie van wat er in de noten gebeurt. Het constructivistische van de compositie van Obrecht sprak hem aan en hij stimuleerde mijn analytische aanpak. Ik had daarbij veel plezier van de contrapuntlessen van Jan. Hij volgde het proces op de voet en kon me telkens weer op weg helpen als ik vast dreigde te lopen. Uiteindelijk waardeerde hij mijn werk met een tien. Volgens Jan had afstuderen met een laag cijfer immers geen enkel nut. Je kon beter wat anders gaan doen, als het niet goed was wat je deed.

Een memorabel moment was de crime passionel op Lucius Voorhorst. De dood van Jans vriend en mede-organisator van muzikale evenementen en initiatieven, greep hem erg aan. Het bericht gonsde door het conservatorium op die ochtend en nooit eerder had ik Jan in grotere verwarring gezien. De lessen van die dag werden afgebroken en Jan heeft er nooit verder met ons over gesproken. Af en toe, als ik de graven bezoek van mijn vriend Maarten Kempen en mijn schoonouders, ga ik ook altijd even langs het graf van Lucius die op dezelfde begraafplaats begraven is. Het is een gebeurtenis

die ook op mij een grote indruk heeft gemaakt; niet in de laatste plaats omdat ik had gezien wat het voor Jan had betekend. Het verleden herleeft op dit soort momenten.

Jan woonde een paar straten verder dan wij. Zoals gezegd, kende hij mijn vrouw Kitty al vanaf haar jeugd. Haar ouders vierden met Jan en Aartje feestjes bij de burens thuis en dan liepen ze in polonaise door de huiskamer. Wij kwamen hem regelmatig tegen als hij op het Paletplein boodschappen deed of als hij in een karakteristieke gang, met handen op zijn rug, een wandelingetje deed. Hij was een opvallende verschijning met zijn witte baard en hij was altijd in voor een praatje. Zijn vrouw Aartje was steeds aanwezig op de achtergrond en Jan bofte met een partner die hem zo zijn gang liet gaan. Ik weet nog dat zij in een gesprek eens liet ontvallen: 'Jan die weet zo ontzettend veel.' En daar had ze gelijk in. Jan was een intellectueel, een beminnelijk en gedreven man wiens leven in het teken van de muziek stond. Zijn werkdrijf resulteerde in vele composities en de drang tot scheppen was een rode draad in zijn leven.

De hang naar het mystieke was hem ook niet vreemd. Op zich niet verwonderlijk gezien zijn herkomst. De Psalmen betekenden veel voor hem en Sweelinck was in het op muziek zetten van de Psalmen zijn grote inspiratie. Jan wilde het werk niet afmaken, omdat dat in zijn ogen ook het einde van zijn leven zou markeren. Alle Psalmen voorzien van (nieuwe) muziek was een opgave die hij zichzelf gesteld had, maar hij was ook op een of andere wijze benauwd voor het voltooien van deze klus. Geheime genootschappen met hun rituelen en gebruiken hadden zijn belangstelling. Ik kan me zo voorstellen dat Jan veel mensen heeft aangestoken met het virus van bespiegelen en filosoferen. Zijn stelregel 'Het is beter dat het ergens op lijkt, dan nergens' heeft mij met betrekking tot componeren altijd erg aangesproken. Jan heeft

grote invloed gehad op de wijze waarop ik componeer, musiceer en in het leven sta. Het was een bijzondere man.

Note:

Jan voltooide zijn Psalter in 2014; het is uitgegeven bij uitgeverij Donemus. (IJvD)

Bij de feestelijke release (1998) van de CD 'Glorious' met werken van Jaap Geraedts, Jan van Dijk, Paul van Gulick en Henk Stoop (van links naar rechts). In het midden oprichter en eigenaar van Erasmus Music&Media Hans van Rooden.

Aforismen van Jan van Dijk.

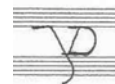
Voor verscheidene zaken is een mesthoop
de vruchtbaarste bodem.

Beschaving is hoe de sterken met de zwakken omgaan.

**Verworven autoriteit wekt medewerking op,
gegrepen macht weerstand.**

Over een uitgesteld biertje

door Jo Sporck

Het was in 1978 na het behalen van mijn einddiploma solospel piano, dat ik via mijn collega Henk Stoop in contact kwam met Jan van Dijk en in zijn compositieklasje werd opgenomen. Daarmee werd ik onderdeel van zijn min of meer laatste lichting studenten. Die lichting was een verzameling van rijp en – vooral – groen. Naast enkele muziekvakstudenten, een enkele afgestudeerde musicus, een jurist en een kunstschilder herinner ik mij ook een gezellige amateur-componist, met een dikke sigaar paraat en mars voor de plaatselijke dorpsharmonie in zijn aktetas. Kortom: een gemêleerd gezelschap dat bovendien regelmatig van samenstelling veranderde.

Bij Jan was iedereen welkom en Jan wist er raad mee. Voor elk wat wils en bij elke partituur een passend commentaar en enkele vriendelijke woorden.

Soms, heel soms, wilde hij wel wat explicieter en kritischer zijn in zijn oordeel maar dan betrof het in de regel gearriveerde componisten ('die schrijft van die kromme nootjes') of zelfgenoegzame critici ('dat is God, die weet ook alles'). Nog zo'n typische uitspraak van hem: 'Zo, jij speelt een stevige noot piano!'. Dat ging dan over mijn pianospel. Ik had hem een werkje voorgespeeld dat een paar dagen later ten doop zou worden gehouden tijdens een Dennenhaghe-concert.

Die Dennenhaghe-plaats brengt me bij zijn vriendschap met Lucius Voorhorst. Samen met hem drukte Jan van Dijk onmiskenbaar zijn stempel op het muziekklimaat in Tilburg. Tot aan de tragische dood van Lucius in 1981. Dat verlies heeft Jan volgens mij in stilte gedragen - hij sprak er nauwelijks over - maar pareerde het met enkele nieuwe initiatieven zoals de Nachtconcerten. Op het programma een omvangrijke hoeveelheid aan nieuwe muziek van zowel studenten als docenten van het toenmalig Brabants Conservatorium (dat was tenminste nog een duidelijke naam zou Jan gezegd kunnen hebben). Geen hokjes, geen hekjes en geen hiërarchie maar kansen en aandacht voor alles en iedereen. Dat kenmerkte zijn mentorschap.

'Steek je licht maar eens op bij de elektronische studio van Tony van Campen'. Onderzoek alles en behoud het goede.

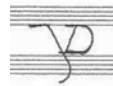
Samenvattend: voor alles was Jan de man van het ambacht en daarnaast: een hulpvaardige vrijmetselaar met een mild karakter.

Ons contact was na zijn pensioen enigszins verwaterd. Heel af en toe was er een belletje en stelde hij voor weer eens bij te praten bij een biertje. Dat gezamenlijke biertje kwam er uiteindelijk in 1996. In dat jaar had ik een juridisch akkefietje met het thans niet meer bestaande Fonds voor de Scheppende Toonkunst, een geprivilegieerd instituut voor componisten die mochten beslissen over het lot van andere componisten en naar eigen zeggen de kamer verlieten wanneer ze zelf ter sprake kwamen. Volgens de rechterlijke macht van de Raad van State echter een gremium dat riekte naar belangenverstrengeling. Ja Jan ging graag met me mee naar de zitting in Den Haag, stak me een hart onder de riem en nam zelfs plaats in het getuigenbankje. Dat vond hij zelf ook wel zo aardig.

Met een tevreden lach hebben we daarna op een terras de gewonnen zaak in opperste stemming beklonken. Met dat uitgestelde biertje.

Door Henk Stoop

Jan van Dijk

Toen IJsbrand van Dijk mij vroeg om een bijdrage te leveren voor De Jan van Dijk hoefde ik niet te twijfelen want Jan was mijn leermeester en behalve dat mijn raadgever en motivator tot het componeren. Vanaf mijn toelatingsexamen (een vraag over Wagner opera's) tot- om maar enkele dingente noemen- :

Ta Tria, een symfonische orkestsuite door Marinus Kasbergen, Wim Dirriwachter en Daan Manneke in 1964, drie leerlingen van Jan van Dijk. Een project met het conservatoriumorkest waar ik destijds in meespeelde o.l.v. Jan Out.

Ook 1968: Jan van Dijk 50, een conservatoriumfeestje toen in de orgelzaal van de Tivolistraat zit nog in mijn geheugen. Er was sprake van grote waardering voor Jan blijkens de toespraken destijds. Later kwam de S.M.E.T. met concerten in "Dennehaaghe" met Lucius Voorhorst als voorzitter, een sturende factor.

Mijn compositorische activiteiten waren toen nog in de beginfase. Na mijn piano- en contrabasexamens ben ik bij Jan van Dijk verder gegaan. Hij zag goed wat jouw plaats was in het werkveld en daarmee te werken en te handelen. De vele lessen waren vaak ook wijs, breed georiënteerd, vanuit het maatschappelijke tot het praktische denken over muziek, stijl, vorm, inhoud, karakter, materiaal en nog meer.

Fijn was het dat hij een keer een werkje voor fluit en strijkers van mij meenam en liet spelen door zijn orkest in Gouda. Daar was ik op een of andere manier wel blij mee. Dat gaf vertrouwen. Verder was hij initiator van veel dingen zoals de cursus zelf muziek schrijven die ik mocht verzorgen aan de Tilburgse Muziekschool. Deze cursus heeft veel mensen tot het componeren aangezet en o.a. geleid tot de zgn.. "Vonk" in Tilburg.

In 1983 behaalde ik de "Prijs voor compositie van het Brabants Conservatorium" Dat was een prettig gebeuren. Mede door een aantal bereidwillige collegae heb ik een uitvoering geregeld met een aantal werken voor kamermuziek. Dat was ook het jaar dat Jan met pensioen ging. Er was een commissie georganiseerd: met o.a. Herman Strategier die mij feliciteerde en opmerkte dat ik voortaan niet zo dissonerend moest schrijven. Dat heb ik toen maar beloofd.

Er zijn nog andere dingen in mijn loopbaan gebeurd die het gevolg waren van de invloed van Jan van Dijk zoals de cursus arrangeren voor muziekschooldocenten, waarbij hij in de begeleidings- commissie zat. Ook de opleiding elektronisch orgel aan het conservatorium werd opgestart met zijn hulp.

Tegelijkertijd was er de beiaard van de Tilburgse Heikese kerk met Arie Abbenes als beiaardier opgevolgd en tot op de huidige dag door Carl van Eyndhoven. Een zéér actieve beiaardier met “hart” voor componisten en nieuwe composities. De beiaardier heeft veel composities van Jan van Dijk uitgevoerd tot zijn grote genoegen. Hij heeft daar altijd zéér enthousiast op gereageerd. Jan zorgde ervoor dat ik hem opvolgde als voorzitter van de beiaardcommissie.

Door een ziekte in 2011 ben ik hiermee gestopt. In bijna dat hele jaar 2011 had ik geen stemgeluid en trad ik ook terug als voorzitter van de Vereniging van Brabantse Componisten. Daarna is Fons Mommers daarin actief geworden en tevens in de beiaardcommissie.

Het is voor mij een eer om van zo iemand als Jan van Dijk les gehad te hebben. Jan kon in stilte componeren, aan tafel met muziekpapier en een potlood. Zijn inzicht in het begrijpen van een partituur was fenomenaal. Hij doorzag in luttele seconden hoe iets ging klinken. Hij slaagde er veelal in om zijn werk uitgevoerd te krijgen.

Dat is ook een gave. Ik herinner mij nog dat we in de kleedkamer van Hein Jordans een partituur van Jan van Dijk hebben afgegeven.

Ook dirigenten als Paul van Gulick en Henk van Doorn hebben werk van hem uitgevoerd bv. : Zwartbaard voor mannenkoor en orkest, een zeeroversballade op een tekst van Slauerhof. Daar heb ik tot mijn genoegen een rol in gespeeld als pianobegeleider. Het was een geestig, inventief en bevlogen werk. Licht, luchtig, welluidend, doorzichtig zijn mijns inziens begrippen die het werk van Jan van Dijk typeren. Als leraar is hij van grote betekenis geweest, ook omdat hij de totale theoretische omgeving van de muziek beheerste. Hij had een bagage als geen ander. Een grote groep componisten en musici laat hij achter die nog steeds van hun bewondering getuigen. In ieder geval ben ik er een van.

Zwartbaard, een zeeroversballade, gecomponeerd door Jan van Dijk in 1953 voor mannenkoor en orkest, op tekst van Jan Slauerhoff (Uit "Een eerlijk zeemansgraf")

Het leven is geen shilling waard;
Wij wachten niet den dood bedaard,
Maar stichten vast een hel op aard.
Ai, ai, Zwartbaard!

Zet een pot met pek te kook,
De luiken dicht, het ruim in rook.
Ai, ai, Zwartbaard!

Vrouwen worden op den tast gevonden
En zij weten zelf niet wie haar schonden
Als de walm opklaart.

Geen schanddaad is haar wroeging waard;
Daarom, geen marteling gespaard,
Leeraart Zwartbaard.

We schieten andren voor op aard,
Wat de hel voor ons bewaart.
Gul is Zwartbaard.

Wie een nieuwe foltring heeft gevonden
Wordt door Zwartbaard in een eereronde
Tot zijn Pair verklaard.

Wij zwoeren, om hem heen geschaard,
Den voet op 't Boek, de hand op 't zwaard,
Trouw aan Zwartbaard.
Wat hij doet is welgedaan,
De heer, de schrik van de' Oceaan.
Heil u, Zwartbaard!

Negers slaat hij met zijn vuist ten bloede,
Blanken schiet hij neer in blinde woede,
Door hun dood bedaard.

Wij rusten, na een lange vaart,
Op 't Eylandt van het Zwarte Paard,
't Rijk van Zwartbaard.

Wij slempen in de palmkreek voort,
Den ganschen dag, hij blijft aan boord,
Haat den landaard;

Noodigt ons 's nachts uit in zijn kajuit en
Schiet ons onder tafel in de kuit
Bij een slechte kaart.

Een vrouw met wie hij eenmaal paart,
Blijft, daardoor levenslang ontaard,
Trouw aan Zwartbaard.

Hij drukte een blanke non aan 't hart,
Terstond werd zij van zonde zwart,
Zwoer bij Zwartbaard.

Van Trappiste is zij nu geworden
Tot een parel der piraten-orde,
Onze hulde waard.
Soms braakt de zee een vlam, een vloek,
Dan komt de Satan op bezoek
Bij vriend Zwartbaard.

Wij zien hem niet, maar ruiken hem
En hooren 't gieren van zijn stem
Waar hij rondwaart.

's Avonds vedelt hij op 't want iets doffers
Met den laatsten doodsangst der slachtoffers,
't Schip is fijnbesnaard.

Laatst zijn wij in de Allerheilgenbaai,
Hoewel al lang de onheilskraai
Om ons heen vloog,

In 't centrum van een vloot ontwaakt,
Stomdronken in een drift geraakt
Die ons heenzoog.

Maar wij wisten van ons af te praten;
Velen zochten naar hun ledematen,
Zwartbaard had alleen zijn baard gelaten
En hij miste een oog.

Spottend vroeg zijn lievlingsvrouw
Hoe hij voortaan heeten zou
Zonder zwartbaard:

Kaalkop, Eénoog of Cycloop?
Zij hield een vat gereed ten doop
Boven Zwartbaard.
Maar de zwaarverminkte bende loeide
Over bloed dat op de dekken vloeide,
Dat een afgeschroeide baard wel groeide,
Vooral bij Zwartbaard.

‘Armen, beenen blijven ons ontbreken,
Maar de zwarte vlag wordt nooit gestreken:
Zwartbaard blijft... Zwartbáárd!’

Aforismen en haiku's van Jan van Dijk.

**Een monsterverbond is soms gevaarlijker dan
het monster, waartegen het wil strijden.**

Wie het kleine niet leert,
doet het grote verkeerd!

*Voor geld wordt gewerkt,
Soms voor succes: artiesten
Leer hieruit uw les!*

**Niet eenieder die
Een boek bedenkt is schrijver.
Maar..... zeker nijver.**

**Positief juweel
Staatspensioen voor iedereen,
..... dikwijls dàt alleen.**

**Voor het nieuwe jaar
Zeventien lettergrepen:
Daarin alle goeds!**

*Jan voor de Heikese Kerk in Tilburg,
luisterend naar de beiaard.*

Acrylschilderij, gemaakt door Lidwien Kuster (schoondochter).